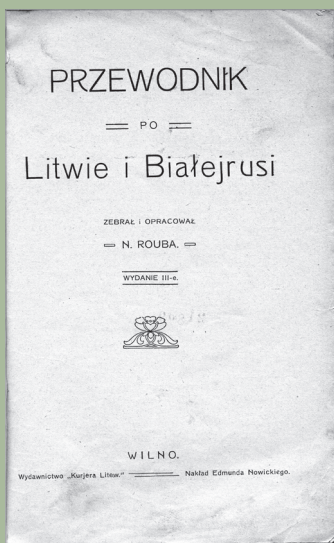
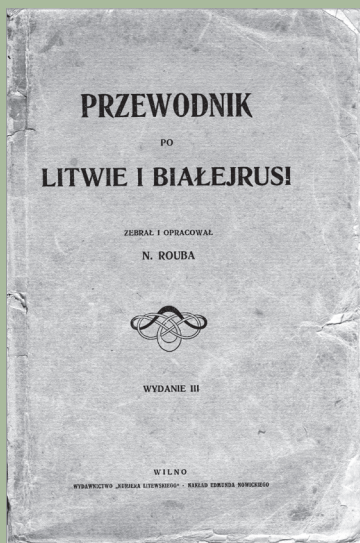

Libertas Klimka

PIRMAJAM KELIONIŲ VADOVUI PO LIETUVĄ – 100 METŲ

Lygiai prieš šimtą metų Vilniuje lenkų kalba buvo išspausdintas Napoleono Riaubos kelionių vadovas po Lietuvą ir Baltarusiją (Przewodnik po Litwie i Białejrusi. Zebrał i opracował N. Rouba. Wilno. Wydawnictwo „Kurjera Litewskiego“ Nakład Edmunda Nowickiego). Knygelę galima pavadinti pirmuoju mūsų turistinės ir kraštotyrinės literatūros leidiniu.

Vadovas yra 216 puslapių, dviejų dalių. Pirmojoje trumpai aprašyta administracinė krašto struktūra, geografinė padėtis ir upių tinklas. Kiek pateikta ir istorijos žinių. Buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija tuomet buvo sudalyta į šešias Rusijos gubernijas: Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko, Vitebsko ir Mohiliovo. Gubernijos dalytos į 7–11 pavių. Vadove pateikti gubernijų plotai ir gyventojų statistika, palyginant šiuos duomenis su Rusijos bei Vakarų Europos šalių. Nustačius, kad gyventojų lenkų skaičius yra tris kartus mažesnis už žydų, apgailestaujama dėl per menko pirmųjų indėlio į krašto ekonomiką. Lietuva ir Baltarusija gali pasigirti gerai išvystytu geležinkelių tinklu. O štai važiuojamieji keliai tebėra prasti. Todėl daug krovinių gabenama vandens keliu. Išvalius nuo akmenų upes, galėtų ir garlaiviai kursuoti, o ekonominė nauda smarkiai išaugtų. Didžiausi krašto gamtos turtai – miškai.

Knygos „Przewodnik po Litwie i Białejrusi“ viršelis ir titulinis puslapis

Autorius pateikia ir savo krašto ateities viziją. Kadangi pramoninių žaliavų nėra, visą dėmesį reiktų sutelkti į žemės ūkį, galvijų ir arklių auginimą, miškininkystę, pelkių sausinimą, vandenų išuvinimą, produktų perdirbimą. Ir būtina išnaudoti patogią prekybą tarp Prūsijos ir Rusijos geopolitinę padėtį. Tačiau visų pirma reikia gerai pažinti savo kraštą, jo galimybes, žmones ir jų poreikius. Autorius ir sakosi darąs pirmuosius žingsnius šia kryptimi.

Antroji knygelės dalis abėcėlės tvarka suskirstyta į miestų, miestelių, bažnytkaimių, dvarų, didesnių ežerų, upių, kalnų ir girių aprašymus. Nors jie ir labai trumpi, tačiau pateikia įdomių bei svarbių krašto pažinimui duomenų. Pavyzdžiui, nurodytas gyventojų, atskirai vyrų ir moterų, skaičius, netgi jų priklausymas vienai ar kitai religinei konfesijai. Autoriaus mintyse gyva abiejų tautų respublikos dvasia... Jis teigia, kad regione ne vieną šimtmetį kartu gyveno ir darbavosi lietuviai, gudai, lenkai, žydai, latviai, vokiečiai ir rusai. Taikiai sugyveno Katalikų bažnyčios, pravoslavų cerkvės, izraelitų sinagogos, liuteronų kirchės ir kalvinų sinodai. Gyvenvietėse veikė įvairios manufaktūros – audimo, verpimo, malūnai, milo vėlyklos, bravorai, geležies lydyklos. Steigėsi mokyklos, ligoninės, vaistinės. Žemė brandino tokį derlių, kad dalį jo tekdavo parduoti Vakaruose. Laisvai plėtota kultūra ir mokslas, kūrėsi įvairios visuomeninės organizacijos, remiamos valdovų, magnatų ir bajorijos. Kraštas turėjo gražias raidos perspektyvas... Gal ir idealizuotą vaizdą, su nostalgija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nepriklausomybės metams piešia autorius. Tačiau jis teisus, matydamas, kad nuosmukį sukėlė politinės įtampos. O ypač sparčiai kraštas degradavo, patekęs į Rusijos imperijos glėbį, pralaimėjus sukilimams. N. Riauba vadove dokumentuoja ūkinis ir kultūros pokyčius, tačiau atvirai kalbėti apie jų priežastis, be abejo, negali. Kaip regiono ekonominis ir kultūros centras išliko Vilnius, nepaisant carinės administracijos pastangų trinti istorinę atmintį, varžyti dvasinį gyvenimą. Tai atspindi ir N. Riaubos tekstas: vadove dažnos praėjusių laikų refleksijos, krašto praeities priminimai. Žinia tiek, kiek cenzūra galėjo praleisti... Pavyzdžiui, paminima, kad iki 1840 m. dvi gubernijos dar vadintos lietuviškomis. Beveik puslapis, o ne pastraipėlė skirtas Vilniui. Ypač išskiriami XIX amžiaus įvykiai. Vilnius svingingai priėmė Napoleoną ir Aleksandrą I, matė 1831 m. sukilėlių kovas, apraudojo universiteto uždarymą, svingingai sutiko Aleksandrą II, netrukus vaitojo valdant Muravjovui. Po 1863 m. miestas tik vegetavo, vis labiau prarasdamas buvusį spindesį ir reikšmingumą. Vilniaus trauka – jo apylinkių gamtos grožis ir bažnyčių puikumai. Tai istorija, tradicijos ir brangūs gyventojams prisiminimai.

Leidinyi buvo parengtas vadovaujantis kraštotyrimo metodika: pasiremiant archyviniais dokumentais, istoriografiniais šaltiniais bei surinkus duomenis pagal išplatintą anketą tarp dvasininkijos ir žiemietijos vadovų. Pabaigos žodyje N. Riauba kukliai sakosi savo darbu tik pradžia padaręs. Tikisi, kad šis spaudinys paakins visuomenę aktyviau rinkti duomenis savojo krašto pažinimui. Tada būtų įmanoma vadovą pataisyti ir praplėsti. Beje, apie 1914 metus buvo atspausdintas papildomas jo tiražas.

Kas gi yra žinoma apie pirmojo turistinio leidinio autorių Napoleoną Riaubą (Rouba, 1860–1939)? Tai Vilniaus krašto žmogus: gimė Dieveniškėse; Varšuvos universitete baigęs teisės studijas, darbavosi laikraščio „Lietuvos kurjeris“ redakcijoje visą jo dešimtmetį. Savo korespondencijas pasirašinėjo inicialais N. R. ir slapyvardžiais: Kruk, Nagroda, taip pat ir lietuvišku – Bajoras. Žurnalistas buvo vienas iš slaptosios liaudies švietimo organizacijos vadovų, literatūros ir istorijos dėstytojas. Su savo bičiuliais dailininkais ir artistais nuo 1897 metų Antakalnyje prie Neries pagal tradicinius papročius rengdavo Joninių nakties šventę, kurią vadindavo Vainikais. Apie tai kartu su Lucjanu Uziembła išleido knygėlę „Wianki“. Yra parašęs ir grožinės literatūros apsakų iš savo meto bajorijos bei valstiečių gyvenimo. Didelio pasisekimo visuomenėje susilaukė jo perpasakota, sekant Feliksu Bernatovičiumi, legenda apie Pajautą, Lizdeikos dukrą.

O vadovą po buvusias LDK žemes parašė iš kelionių ir istorijos pomėgio, iš meilės savajam kraštui. Įdomūs ir jo žurnalistinės patirties atsiminimai, spausdinti dalimis „Vilniaus kurjeryje“. Napoleonas Riauba mirė savo namuose 1929 m. gruodžio 11 d., palaidotas Bernardinų kapinėse. Sūnus Mykolas Riauba (1893–1941) buvo dailininkas, mėgęs tapyti Vilniaus apylinkių peizažus. Jo darbų turi mūsų muziejai, bet jeigu kam tektų keliauti pro Suvalkus, patartina aplankyti ir tenykštį muziejų. Jame taip pat yra keletas gražių Vilniaus apylinkių vaizdų, nutapytų Mykolo Riaubos. Jo kapas, kuriame palaidotas kartu su žmona Marija, taip pat yra Bernardinų kapinėse, netoli tėvo. Dvi žurnalisto dukros buvo mokytojos Vroclave. Vienas rašytojo anūku Jozefas Lukoševičius tapo žinomu poeto Adomo Mickevičiaus kūrybos ir gyvenimo tyrinėtoju.

Reikia pripažinti, kad pernelyg menkai rūpinamės Vilniaus kultūrinių tradicijų perimamumu. Argi tik kapai turi priminti karta iš kartos čia gyvenusius, čia kūrusius, globojusius mūsų sostinę, valstybės istorinę atmintį šviesuolius? Neturėtų išnykti be pėdsakų jų buvimas Vilniuje...

Prieš šimtmetį išleistas Napoleono Riaubos vadovas – dabar bibliografinė retenybė. O štai Gdansko leidykla „Stella Maris“, įvertinusi šio leidinio kultūrinę ir istoriografinę reikšmę, 1995 m. išleido jo faksimilę. Pirmasis turistinis leidinyi ir šiandien gali būti tokios literatūros pavyzdys. Tūkstantmečiui pasipuošusi Lietuva vilioja vasaros kelionėms. Kokia graži toji mūsų tėviškė... Dar mielesnė Lietuva tampa pažinus visus krašto kampelius. Štai keletas turizmo agentūrų jau siūlo įvairias pažintines keliones po Lietuvą. Maršrutai parinkti gerai, nenuobodūs. Tačiau ir vykstant kur nors su reikalais, kodėl gi nepasmalsavus, ką įdomaus galima pamatyti pakeliui? Tam reikalingas žinynas ar kelionių vadovas. Ir kad būtų patogaus formato, telpantis į kuprinės kišenę. Deja, tokio vadovo šiandien knygynuose galima ieškoti su žiburiu ir veltui pastangos – galima rasti tik prabangias kreidinio popieriaus atskirų apskričių knygas su daugybe meninių nuotraukų. Arba teminiai leidiniai – atskirai dvarai, parkai, kultūros vertybės. Į keliones dviračiu, baidare ar pėsčiomis tokių nepasiimsi... Keliautojui dar nesimato geresnio vadovo kaip kitados sovietmečiu išleista Lietuvos žemėlapių knygelė, kurioje buvo nurodyti svarbiausi archeologijos, istorijos, kultūros paminklai bei pateikti trumpi jų aprašymai.

Libertas Klimka

100 YEARS TO THE FIRST TRAVEL GUIDE TO LITHUANIA

Summary

One hundred years ago there was published in Vilnius in Polish *A travel guide to Lithuania and Belarus* by Napoleonas Riauba (Przewodnik po Litwie i Białejrusi. Zebrał i opracował N. Rouba. Wydawnictwo „Kurjera Litewskiego”. Nakład Edmunda Nowickiego). This book can be called the first publication of our tourist and ethnographic literature.

The book consists of two parts, 216 pages. In the first part there is described the administrative structure of the land, geographical location and the rivers. There are also included some historical facts. The territory of the former Great Duchy of Lithuania was divided into six Russian provinces: of Vilnius, Kaunas, Minsk, Vitebsk, Grodno and Mogilev. The provinces were divided into 7-11 districts. The guide gives the areas of the provinces and the population statistics comparing these data with those of Russia and the countries of Western Europe.

The author wrote this guide to the former lands of Great Duchy of Lithuania as he liked history and travels and loved his native land.

Vilniaus pedagoginis universitetas
T. Ševčenkos g. 31, LT – 03111 Vilnius

Gauta 2009 08 15

Atiduota spausdinti 2009 10 25
